

MAGYAR EGYHÁZTÖRTÉNETI VÁZLATOK

ESSAYS IN CHURCH HISTORY IN HUNGARY

2010/1-2

MAGYAR EGYHÁZTÖRTÉNETI ENCIKLOPÉDIA MUNKAKÖZÖSSÉG
BUDAPEST

Kiadó – Publisher

**MAGYAR EGYHÁZTÖRTÉNETI ENCIKLOPÉDIA MUNKAKÖZÖSSÉG
(METEM)**

Pannonhalma–Budapest

**METEM INTERNATIONAL SOCIETY FOR ENCYCLOPEDIA
OF CHURCH HISTORY IN HUNGARY**

Toronto, Canada

HISTORIA ECCLESIASTICA HUNGARICA ALAPÍTVÁNY

Szeged

www.heh.hu

Főszerkesztő – General Editor

CSÓKA GÁSPÁR

Szerkesztőbizottság – Board of Editors

*HUNGARY: Barna Gábor, Beke Margit, Csóka Gáspár, Dóka Klára, Érszegi Géza,
Kiss Ulrich, Mészáros István, Rosdy Pál, Sill Ferenc, Solymosi László, Szabó Ferenc,
Török József, Várszegi Asztrik, Zombori István;*

*AUSTRIA: Valentiny Géza; CANADA: **Horváth Tibor** (alapító);*

GERMANY: Adriányi Gábor, Tempfli Imre

ITALY: Somorjai Ádám, Szilas László, Németh László;

USA: Steven Béla Várdy

Felelős szerkesztő – Editor

ZOMBORI ISTVÁN

Felelős kiadó – Publisher

VÁRSZEGI ASZTRIK

Az angol nyelvű összefoglalókat fordította:

PUSZTAI-VARGA ILDIKÓ

ISSN 0865–5227

Nyomdai előkészítés:

SIGILLUM 2000 Bt. Szeged

Nyomás és kötés:

Planet Corp. Szolgáltató Kft., Szeged

Felelős vezető: Juhász Péter

www.juhasznyomda.hu

TARTALOM

TANULMÁNYOK – ESSAYS

FEDELES Tamás	Középkori pécsi segédpüspökök <i>Coadjutors of Pécs during the Middles Ages</i>	5
KÁPOLNAI Iván – SZÁVAI Tamás	Pannóniai Szent Márton és tiszteletének emlékei a Kárpát-medencében <i>Saint Martin of Pannonia and his Cult in the Carpathian-basin</i>	21
GLESZER Norbert – ZIMA András	Változatlanság a változásban. A két világháború közötti budapesti zsidó csoportok önképe a megváltozott kárpát-medencei határok függvényében <i>Unchangingness in Change. The Changed Self-image of Budapest Jewish Groups in the Interwar Years as a Function of the Changed Borders in the Carpathian Basin</i>	35
SZECSKÓ Károly	Adalékok Barankovics István (1906–1974) egri éveinek történetéhez <i>Data on István Barankovics's Life – the Period in Eger</i>	63
FÁBIÁN Borbála	Az utolsó bajai ferences házfőnök: Vértes Honor <i>The Last Franciscan Superior in Baja: Honor Vértes</i>	69
MOLNÁR Imre	Jerzy Popieluszko lengyel mártírpap halála körülményeinek magyarázata a lengyel rendszerváltás előtt és után <i>Differing Interpretations of Jerzy Popieluszko's Martyr's Death Before and After the Change of Regime</i>	77
BURA László	A megújuló egyház. A Szatmári Római Katolikus Püspökség újjászületése 1990–2002 <i>The Renewing Church. Rebirth of the Roman Catholic Episcopacy of Szatmár 1990-2002</i>	97

FORRÁSOK – SOURCES

CÚTHNÉ GYÓNI Eszter	Endrédy Vendel zirci apát fogságának története <i>The Imprisonment of Vendel Endrédy, Abbot of Zirc</i>	163
------------------------	--	-----

MÓDSZERTAN, ADATTÁR, SZEMLE
METHODOLOGY, DATA STORE, SURVEYS

BALOGH Margit	Búcsú Gergely Jenőtől	183
ZVARA Edina	Egyháztörténeti könyvek 2008/2009	191

EGYHÁZTÖRTÉNETI KÖNYVEK ÉS KIADVÁNYOK
BOOK REVIEW

KAPRONCZAY Károly: A Szolidaritás mártír káplánja: Jerzy Popiełuszko. (Molnár Imre: <i>Az igazság szabaddá tesz. Boldog Jerzy Popiełuszko lengyel mártírpap élete és halála.</i>)	255
GYARMATI György: Molnár Imre könyve Jerzy Popiełuszko életéről és haláláról (Molnár Imre: <i>Az igazság szabaddá tesz. Boldog Jerzy Popiełuszko lengyel mártírpap élete és halála</i>)	209
FEDELES Tamás: <i>Püspökök, prépostok, kanonokok.</i> Fejezetek Pécs középkori egyháztörténetéből (Ism.: G. Tóth Péter)	213

ZVARA EDINA

EGYHÁZTÖRTÉNETI KÖNYVEK 2008

230 éves a veresegyházi Szent Erzsébet római katolikus templom, 1778–2008. Szerk.: Lugosi Margit. Veresegyház: Veresegyházi Katolikus Egyházközség, 2008. 276 p.

Árpád-házi Szent Erzsébet születésének 800. évfordulója alkalmából a Magyar Katolikus Püspöki Kar november 19-ével kezdődően Árpád-házi Szent Erzsébet Jubileumi Évet hirdetett meg. Ezen jeles alkalomból készült az összeállítás, amely a veresegyházi egyházközség életéből mutat be egy-egy mozzanatot. Ehhez kapcsolódik az egyházközség ünnepi sorozata, hiszen templomuk 2008-ban volt 230 éves.

Alföldi Kálmán: Adatok az Ácsi Református Egyház és a település történetéből. Ács: Ácsi Református Egyház Presbitériuma, 2008. 251 p.

Ács Komárom-Esztergom megyei város. Nevét az Árpád-korban letelepedett, a király szolgálatában álló ácsokról kapta. A 17. század első felében református magyarok, majd a 18. században németek telepedtek le, akik a középkori templom romjaira 1644-re felépítették fatornyos templomukat. 1802-ben barokk stílusban építették újjá. A település református lelkipásztorát, Komáromi Sülye Istvánt, hitéért gályarabságra ítélték.

Angenendt, Arnold: A kora középkor. A nyugati kereszténység 400-tól 900-ig. Bp.: Szent István Társulat, 2008. 605 p.

A kora középkor az egyháztörténet legnagyobb átalakulásának korszaka, melynek különböző szakaszait tárja elénk a kötet. A késő ókortól elindulva a középkor sajátosságainak bemutatása mellett bepillantást nyerünk a keresztény Európa létrejöttének folyamatába. A történelmi események mellett az egyházszerkezet kialakulása, a művelődés szerepe, a teológiai gondolkodás jelentős képviselőinek munkássága, a szerzetesség elterjedés és a művészetek helyzete is bemutatásra kerül.

Árki Sándorné Kápolnási Magdolna, Fabó Beáta, Kovács Mária, Mayer László, Mayerné Lendvály Mária, Székely Imre: Budapest templomai: Pesterzsébet, XX. kerület. Bp.: Bp. Városvédő Egyesület, 2008. 56 p. (Templomtörténeti sorozat, 6.)

A *Városvédő Egyesület* önkéntesei csoportokba tömörülve végzik munkájukat. A *Templomtörténeti csoportot* jelen kötet szerzői 1988-ban azzal a céllal hozták létre, hogy a főváros minden templomában kézzel festett miniatűrökkel vagy fényképekkel illusztrált történelmi és művészettörténeti összefoglaló függjön a falakon. A mostani kötetben többek között az Árpád-házi Szent Erzsébet főplébániatemplom, a Pacsirta-telepen lévő Magyarok Nagyszónya plébániatemplom, a kakas-tói Pádúai Szent Antal templom, a Klapka téri református templom, a pesterzsébeti baptista templom, és a dél-pesti zsidó imaház leírása olvasható.

Bakonyi Erzsébet–Deregi László: Templomok, kápolnák, kereszték Nagykanizsán = Churches, chapels, crosses in Nagykanizsa = Kirchen, Kapellen, Kreuze in Nagykanizsa. Nagykanizsa: Informatika Kiadó, 2008. 115 p.

A kötet Nagykanizsa templomait, zsinagógáit, kápolnáit, keresztjeit mutatja be színes fotókkal és rövid történeti, művészettörténeti ismertetővel.

Bányai Viktória: Ezekiel Landau prágai rabbi (1713–1793) döntvényeiből. Magyarországi adatok. A szövegek kiválasztásában és értelmezésében közrem.: Shlomo J. Spitzer. Bp.: MTA Judaisztikai Kutatóközpont, 2008. 156, [4] p. (Hungarica Judaica, 22.) (Héber kútforrások Magyarországon és a magyarországi zsidóság történetéhez. 18. század, 1.)

Bányai Viktória kötetében Ezekiel Landau (1713–1793) prágai rabbi *Noda bi-Jehuda* („ismert Júdában”) című responsum-gyűjteményének magyar vonatkozású részeit dolgozza fel. Landau korának meghatározó tekintélye az askenázik körében. Prágai tevékenysége idején egyben Csehország főrabija is volt. Egykori tanítványai közül sokan fordultak hozzá kérdéseikkel. A *Noda bi-Jehuda* 855 responsumot tartalmaz, melyeknek körülbelül nyolcada Magyarországról érkezett kérdésekre válaszol. A válaszok címzettjei között 33 magyarországi település és 47 Magyarországhoz kötődő személynév (rabbik, dajjanok, magántudósok) szerepel. A gyűjtemény a 18. század utolsó harmadának magyarországi zsidó történetének egyik fontos forrása.

Beke Margit: Az Esztergomi (Esztergom-Budapesti) Főegyházmegye papsága, 1892–2006. Erdő Péter előszavával. Bp.: Szent István Társulat, 2008. 831 p.

Némethy Lajos *Series parochiarum et parochorum archidioecesis Strigoniensis* című, az egyháztörténelem számára máig alapvető kötete 1894-ben, Esztergomban jelent meg. Beke Margit ennek folytatására vállalkozott. A lexikon szócikkeinek összeállításakor a cél az volt, hogy egyes papi életrajzokat akkor is nyomon lehessen követni, ha az adott személy már kilépett az Esztergomi (Esztergom-Budapesti) Főegyházmegye kötelékéből – akár mert máshova került szolgálatba, akár mert már nem papi keretek között folytatta tevékenységét.

Biblia Sacra Hungarica. A könyv, „mely örök életet ad.” 2008. november 21–2009. március 29., Országos Széchényi Könyvtár. A katalógust szerk.: Heltai János, Gáborjáni Szabó Botond. Fotók: Hapák József. Bp.: OSZK, 2008. 283 p.

A 2008-ban megrendezett nagyszabású kiállítás, s annak anyagát bemutató katalógus a magyar nyelvű Biblia történetét, használatát, ismeretét mutatja be a különböző fordításokkal, kiadásokkal. A kiállított és a kötetben szereplő tárgyak időben közel ezer évet jelenítenek meg, s egész Európát és Magyarországot képviselik, többek között: az Admonti, a Bécsi, a Müncheni, az Apor és az Érdy-kódex, Nagylucsei Orbán Psalteriuma, a három magyarországi erasmista, Komjáti Benedek, Pesti Gábor és Sylvester János bibliafordítása, az első magyarországi magyar nyelvű református teljes Bibliánk, a Vizsolyi Biblia s annak nyomdakézirata; a katolikus Szentírás Káldi György fordításában, Martin Luther 1524-es Újtestamentum-fordítása, Jókai Mór Bibliája, Ady Endre széttépett Bibliájának háttáblája, Babits Mihály: Jónás könyvének autográf kézírata, Pilszky János: Apokrif versének kéziratföredéke; valamint szószerk Nemescsöröl, házi oltárok, üvegek, Szent István király gótikus szobra.

A kötetben több tanulmány is olvasható: *Gáborjáni Szabó Botond*: Egy kiállítás üzenete, avagy „a Szentléleknek gyönyörűséges patikája; *Rózsa Huba*: A Biblia szerepe az európai és a keresztény kultúrában; *Varga Gyöngyi*: Jeremiás és Jézus. A személyességről, az új szövetségről és a jövő felé fordulásról; *Fabiny Tamás*: Júdás Iskariótes halála az Újszövetségben és annak hatás-történetében; *Gáborjáni Szabó Botond*: Biblia és olvasás; *Márkus Mihály*: Magyar Bibliánk. Szemelvények régi bibliafordításainkból; *Pecsuk Ottó*: A bibliafordítás nemzetközi elmélete és gyakorlata napjainkban.

Blau, Leslie: Bonyhád, egy elpusztított zsidó közösség. A magyarországi Bonyhád zsidóságának története. Bonyhád: Soha többé Soá! Alapítvány, 2008. 212 p.

A könyv 1994-ben, a magyarországi holokauszt 50. évfordulójára jelent meg először az Egyesült Államokban. A 65. évfordulóra, a megemlékezések sorába méltán illik a kötet magyar nyelvű változata, melyben a bonyhádi magyar zsidóság történetéről olvashatunk.

Bottyán János: A magyar Biblia évszázadai. Sajtó alá rend., az eredeti jegyzeteket kieg. és a záró fejezetet írta: Fekete Csaba. 2. átd. kiad. Bp.: Kálvin, 2009. 258 p.

Bottyán János *A magyar Biblia évszázadai* című műve 1982-ben jelent meg, amelyben a magyar bibliafordítókat, bibliafordításokat és -kiadásokat mutatja be Szent István korától a protestáns új fordítású Biblia 1975-ös megjelenéséig. A művet Fekete Csaba újította fel, s egészítette ki új jegyzetekkel, s egy fejezettel: *A magyar Biblia vázlatos története az utóbbi negyedszázadban*.

Brebovszky Gyula: A Magyarországi Evangélikus Külmisziói Egyesület története. Bp.: Magyarországi Evangélikus Külmisziói Egyesület, 2009. 210 p. (Külmisziói kiskönyvtár, 6.)

Brebovszky Gyula kezdeményezése és gondos szervezése nyomán 1991-ben alakult meg az Egyesület, amelynek elődje az 1909-es alapítású Magyarhoni Ágostai Hitvallású Evangélikus Misszióegyesület volt.

Chambers, Raymond Wilson: Morus Szent Tamás. Bp.: Kairosz, 2008. 375 p.

Thomas More (1478–1535) a Tudor-kor egyik legnevesebb írója, költője, államférfija (lord-kancellár) volt. VIII. Henrik a parlamenttel az angol egyház fejévé nevezte ki magát, s az alattvalóknak is fel kellett esküdniük az új törvényre. Morus ezt elutasította, s Henrik ezért kivégeztette. A szerző Morust mártírként és korának nagy államférfijaként mutatja, be – azaz az ún. pozitív képet kapja az olvasó Morusról. A katolikus egyház 1935-ben szentté avatta, az anglikán egyház pedig 1980-ban felvette szentjei közé.

Cigánypasztoráció az Esztergom-Budapesti Főegyházmegye területén = Pastoral care of Roma in the Archdiocese of Esztergom-Budapest = Pastorale degli zingari sul territorio dell'Arcidiocesi di Esztergom-Budapest. Összeáll. és szerk.: Gyorgyovich Gábor és Török Viktória. Bp.: Esztergom-Budapesti Főegyházmegye Pasztorális szakterület, 2008. 120 p.

A Magyar Katolikus Egyház cigányság körében végzett pasztorációs munkája olyan múltra tekint vissza, amelynek során már eredményekről lehet beszámolni. E gondolat jegyében született meg egy tanulmány, amelyben első kísérletként az Esztergom–Budapesti Főegyházmegye területén végeztek felméréseket, s összegezték a tapasztalatokat. Az elkészült anyag jó példája, mintája lehet a további egyházmegyei, s országos tapasztalatok feldolgozásának.

Cserháti Ferenc: Vatikáni megbízottak a külföldi magyar lelkipásztori szolgálatban, 1945–2006. Bp.: Szent István Társulat, 2009. 181 p.

Cserháti Ferenc, a külföldi magyarok lelkipásztori ellátásával megbízott esztergom-budapesti segédpüspök kutatómunkája során jött létre ez a dokumentumgyűjtemény, amely az emigráns magyar lelkipásztori szolgálat egykori irányítóinak Vatikánhoz fűződő kapcsolatát mutatja be. A kötet fontos forrása a Rómától kapott különleges megbízások megismeréséhez, feltárásához.

Csillag a holló árnyékában. Vitéz János és a humanizmus kezdetei Magyarországon. Az Országos Széchényi Könyvtár kiállítása, 2008. március 14–június 15. Szerk.: Földesi Ferenc. Bp.: OSZK, 2008. 247 p.

Nemzeti könyvtárunk a reneszánsz év alkalmából rendezett nagyszabású kiállításának középpontjába a könyvkultúrát állította, mely a magyarországi humanizmus kezdeteit mutatta be. Vitéz János váradai püspök, majd esztergomi érsek személye és működése kulcsa a magyarországi nagy reneszánsznak. A középkor és a reneszánsz határán élő filológus, író, diplomata, mecénás, könyvgyűjtő és főpap volt egy személyben. A kiállítással és a katalógussal személyének és könyvtárának állítottak emléket. A kötetben olvasható tanulmányok: *Madas Edit*: A középkori könyvkultúra továbbélése Magyarországon az 1430-as évektől az 1470-es évek végéig; *Boreczky Anna*: A magyarországi könyvfestészet emlékei Vitéz János korából; *Földesi Ferenc*: Tudósok és könyvek társasága. Vitéz János könyvtára; *Ekler Péter*: Propugnacula Christianitatis – studia huma-

nitatis. Bizánc és az Itáliában tevékenykedő bizánci humanisták kapcsolata Magyarországgal a XV. század középső harmadában; *Zsupán Edina*: Vitéz János Leveleskönyve. Prológus; *Horváth István*: Vitéz János érsek esztergomi palotájának kutatásáról.

Csorba Dávid: „A' sovány lelket meg-szépíteni.” Debreceni prédikátorok, 1657–1711. Debrecen: Hernád, 2008. 324 p. (Nemzet, egyház, művelődés, 5.)

A könyv a Martonfalvi-iskola hatását és művelődéstörténeti háttérét mutatja be: szemlélteti a városi, egyházi és földesúri, fejedelmi vezetés közti összehangolt politikai és szellemi kapcsolatokat, s egy korabeli unikum diáknapló elemzésével rögzíti, hogy a debreceni kollégiumban felnőtt diáknemzedék tartós szellemi és lelki alapot kapott útravalóul. Három prédikátor homiletikai elveit, történelemfelfogását elemzi. A három személy: Köleséri Sámuel, Sajószentpéteri István és Debreceni Ember Pál. A prédikátorok közti különbség leginkább a megszólalás módjában, a megszólított közösséghez való viszonyban, az adott műfaj társadalomban betöltött funkciójában van.

Csurgó és térsége református templomai. Szerk.: Jakab László Tibor. Csurgó: Csurgói Református Egyházközség, 2008. 24 p.

A kiadvány a csurgói térség református templomait mutatja be színes fotókkal illusztrálva, így a csurgó-alsókit, a csurgónagymartonit, a szentait, az inkeit, a somogyudvarhelyit és a csurgóit.

Démonok, látók, szentek. Vallásetnológiai fogalmak tudományközi megközelítésben. Szerk.: Pócs Éva. Bp.: Balassi, 2008. 670 p., XVI t. (Tanulmányok a transzcendensről, 6.)

A vallásetnológiai sorozat hatodik kötetének tanulmányai a 2006 márciusában Révfülpön tartott konferencián hangzottak el. A kötet a keresztény és zsidó vallás változatos isten- és démonvilágát, szentjeit és angyalait, s az ókori, középkori és modern Európa népi nem keresztény démonait, ezek történelmi kapcsolatait, változásait, a helyi társadalmakban, vallásban, mentalitásban, művészetben, folklórban betöltött szerepét mutatja be különböző nézőpontokból. A kötetből néhány cím: *Sz. Kristóf Ildikó*: A demonológia funkciói: misszionáriusok és indiánok az amerikai Délnyugaton (17–18. század), *Tánczos Vilmos*: „Ezer levél ezer angyal közepibe” – Angyalkultusz a moldvai csángó folklórban, *Szőnyi György Endre*: Hénokh angyalai és a reneszánsz mágusai, *Petneki Áron*: „...qui vult Christianus esse, der mus ein gut Christof sein” – Szent Kristóf képe a középkori és a lutheri felfogás tükrében, *Voigt Vilmos*: Kájoni János és Felvinczi György meg a magyar látomásszövegek, *S. Sárdi Margit*: Jó és rossz a 18. századi látomásokban, *Pócs Éva*: Szőkefalva/Seuca: egy új kegyhely új üzenetei, *Kerny Terézia*: Szent László vízfakasztása a 16–18. századi képzőművészetben, *Büki László*: Angyalok Füst Milán lírájában.

Dénes-Mák László: A Jobbágyfalvi Római Katolikus Egyházközség története. Jobbágyfalva: Mák László, 2008. 150 p.

Jobbágyfalva Maros megyében, Marosvásárhely és Szováta között található. A kötetben a település, a templom történetéről és a katolikus egyházközség mindennapi életéről olvashatunk.

Dreska Gábor: A pannonhalmi konvent hiteleshelyi működésének oklevéltára = Monumenta credibilia conventus de monte Pannoniae. Győr: Győri Egyházmegyei Levéltár. Vol. 1.: 1244–1398. 2007. 370 p. – Vol. 2. 1244–1398. 2008. 430 p. (A Győri Egyházmegyei Levéltár kiadványai. Források, feldolgozások, 8–9.)

Az okmánytár a pannonhalmi bencés konvent hiteleshelyének kiadványait tartalmazza. A vállalkozás a közhitelű intézmény működéséhez köthető összes dokumentumot eredeti szövegében publikálja. Az iratok a vidéki írásbeliség egyik szereplőjének feladatait, és a központi bíróságok által is igénybe vett egyházi testület tevékenységét mutatják be. A kiadott oklevelek felét a konventhez forduló magánszemélyek közvetlen kérésére adták ki, melyek ingatlanok adásvételét, zálogba adását és cseréjét, és az irat kiállítását kérő személyek egyéb felvállalásait tartalmazzák. Az oklevelek másik fele a perjoghoz kapcsolódik: az országos vagy megyei bírói fórumok által megbízott személy mellé kiküldött tanújának jelentését foglalta írásba a hiteleshely. A két

iratszoport által illusztrált jogi cselekmények nagyrészt Győr, részben pedig Komárom, Veszprém, Vas, Sopron és Pozsony megye területét érintik. Az oklevelek értékes adatokat jelentenek az Észak-Dunántúl és a Csallóköz birtokviszonyaira, birtokosainak társadalmi kapcsolataira.

A Dunántúli Református Egyházkerület egyházmegyéinek létszámváltozása a XX. században. Előszó: Márkus Mihály. Veszprém: Dunántúli Református Egyházkerület Püspöki Hivatala, 2008. 82 p.

A Dunántúli Református Egyházkerület megszervezésére a XVI. század második felében került sor, mai formáját pedig a XX. században, a II. világháború után nyerte el. Az egyházmegyék és egyházkerületek határainak igazodniuk kellett a közigazgatási megyék határaihoz. Táblázatos formában öt évből kapunk adatokat a Mezőföldi, az Őrségi, a Pápai, a Somogyi, a Tatai és a Veszprémi Református Egyházmegye létszámaira: 1911-ből, 1941-ből, 1983-ból, 2001-ből és 2006-ból. Az adatok református egyházi névtárakból, adattárakból, hivatalos népszámlálási adatokból származnak.

Emlékkönyv Pázmány Péter halálának 370. évfordulója alkalmából az Esztergomi (Esztergom-Budapesti) Főegyházmegye papságának szentelési és halálozási adataival, 1892–2006. Szerk.: Beke Margit. Bp.: Szent István Társulat, 2008. 193 p. (Miscellanea Ecclesiae Strigoniensis, 4.)

Pázmány Péter (1570–1637) esztergomi érsek, író előtt tiszteltek a konferencia szervezői és résztvevői. Az ott elhangzott előadások szerkesztett változata olvasható a kötetben: *Erdő Péter: Ajánlás, Herdics György: Beköszöntő Pázmány Péter emlékkonferenciáján, Beke Margit: Pázmány Péter érseksége (1616–1637) alatt keletkezett egyházlátogatási jegyzőkönyvek, Szurómi Szabolcs Anzelm: A Pázmány Péter által összehívott zsinatok tekintélye és rendelkezései, Novák Veronika: Pázmány Péter és Vágsellye, Kontsek Ildikó: Pázmány Péter ábrázolásai és tárgyi emlékei Esztergomban, Jozef Halko: Pázmány Péter síremléke a pozsonyi Szent Márton székesegyházban, Czékli Béla: Az Esztergomi Főszékesegyházi Könyvtárban őrzött Pázmány Péter művek és a vele kapcsolatos irodalom, Hegedűs András: Az Érseki Simor Könyvtárban őrzött Pázmány Péter művek és a vele kapcsolatos irodalom, Beke Margit: Az Esztergomi (Esztergom-Budapesti) Főegyházmegye papságának szentelési és halálozási adatai (1892–2006).*

Erdély és a Szentszék a Báthoryak korában. Okmánytár II. 1595-1613. Közread.: Kruppa Tamás. Bp.; Róma: PPKE Egyháztörténeti Kutatócsoport; Szeged: SZTE Régi Magyar Irodalom Tanszék, 2009. XXXI, 311 p. (Bibliotheca Historiae Ecclesasticae Universitatis Catholicae de Petro Pázmány Nuncupatae. Ser. 1., Collectanea Vaticana Hungariae. Classis 1. 5.) (Adattár XVI-XVIII. századi szellemi mozgalmaink történetéhez, 38.)

Az okmánytár alapvetően a bécsi, gráci, prágai és lengyelországi nunciatúrákból származó levelezés erdélyi vonatkozású válogatott iratait tartalmazza. A kötet a 2004-ben megjelent *Erdély és a Szentszék a Báthoryak korában. Kiadatlan iratok, 1574–1599* folytatása, illetve kiegészítése. A kötetben lévő levelek nagy része kiadatlan. A forrásokból megismert új adatoknak köszönhetően nemcsak az erdélyi-szentszéki kapcsolatok, hanem Erdély és a román vajdaságok viszonya is új megvilágításba kerülnek.

Európai örökségünk. A pécsi és a djakovói egyházmegye bemutatkozik. Főszerk.: Duczon Árpád. Szerk.: Bojcsév András, Fazekas Orsolya, Fellnerné Gaál Rita. Fotó: Horváth Gábor, Kalmár Lajos. Pécs: Pécsi Egyházmegye, 2008. 311 p.

A Pécsi Egyházmegye arra törekszik, hogy más püspökségekkel, így többek között a szomszédos horvátországi Djakovói Egyházmegyével is együttműködjön. A két egyházmegye történelmileg egy egységet képez, amely a kultúra, a néprajz és az egyháztörténelem területén is megfigyelhető. A kötetben lévő kultúrkincsek bemutatása az összefogás erősítését kívánja szolgálni.

Evangelikus tanítók, iskolák, tanítóképzés Nyíregyházán a XIX. században. Szerk.: Csoma József. Nyíregyháza: M-Kira Bt., 2008. 252 p., [8] t.

A kötet szerkesztője mindazon személyek figyelmébe ajánlja a kötetet, akik érdeklődnek és szívesen olvasnak a térség, a város és az evangélikus egyház történetéről. A könyvben lévő tanulmányok: *Hebény Zoltán*: Tanítósors Szabolcs megyében 1868–1914 között, *Szabó József*: Adalékok a nyíregyházi evangélikus oktatáshoz, egy életrajzi gyűjtemény kapcsán, *Páll István*: Elemi népiskolák a régi Szabolcs megyében, *Orosz Gábor*: A nyíregyházi evangélikus tanítóképző szervezésének és indulásának története, *Csoma József*: A nyíregyházi evangélikus tanítóképző intézet működésének második szakasza (1858–1872), *Szabó József*: „Tudós” Nagy Sámuel Tanító Úr!, *Margócsy József*: A professzori iskola, *Páll István*: A barabási iskola a Sóstói Múzeumfaluban, *Csoma József*: Canonica visitatio Nyíregyházán 1860-ban.

Fazekas Csaba: Deák Ferenc egyházpolitikája a reformkorban. Bp.: Lucidus K., 2008. 191 p. (Kisebbségkutatás könyvek)

Deák Ferenc politikai pályafutásának egy rövid, de igen fontos, és eddig megfelelő részletességgel fel nem dolgozott szakaszát, témakörét dolgozza fel Fazekas Csaba. Deák egyházpolitikai felfogásának általános igényű áttekintése, és az előzmények ismertetése mellett az 1840 nyarától a vegyes házasságok áldásmegtagadása nyomán a vármegyékben kibontakozó egyházpolitikai vitában a „haza bölcse” egyházpolitikai kezdeményezéseit és azok fogadtatását foglalja össze.

Gäbler, Ulrich: Huldrych Zwingli. Bevezetés életébe és munkásságába. Bp.: Kálvin, 2008. 190 p.

Huldrych Zwingli (1484–1531) svájci reformátor személyét, teológiáját, életművét elemzi úgy a szerző, hogy azt elhelyezi korának politikai, társadalmi és egyházi összefüggéseiben is. A fő fejezetek: A környezet, Ifjúkor és diákélet (1484–1506), Lelkészi tisztség Glarusban és Einsiedelnben (1506–1518), A zürichi indulás (1519–1522), A zürichi áttörés (1523–1525), Egyházi reform (1524–1526), A reformáció ügye a svájci államszövetségben (1524–1529), A sákramentumok körüli vita, Hitvallás és politika (1529–1531), Hatástörténet.

„Gli archivi della Santa sede e il regno d’Ungheria, secc. 15-20. Studi in memoriam del professor Lajos Pásztor archivista ungherese dell’Archivio segreto vaticano = Az Apostoli Szentsek levéltárai és Magyarország, 15–20. sz. Tanulmányok Pásztor Lajos, a Vatikáni Titkos Levéltár magyar levéltárosának emlékére. A cura di Gaetano Platania, Matteo Sanfilippo, Tusor Péter. Bp.–Róma: PPKE Egyháztörténeti Kutatócsoport, 2008. XVII, 319, [2] p. (Bibliotheca Historiae Ecclesasticae Universitatis Catholicae de Petro Pázmány Nuncupatae. Ser. 1., Collectanea Vaticana Hungariae. Classis 1., 4.)

Pásztor Lajos (1913–1997) a XX. század második felének kiváló történésze a Római Akadémia titkára, majd a Vatikáni Levéltár munkatársa lett. E minőségben máig az egyetlen honfitársunk, akinek ez megadatott, hiszen ebben a minőségében az egyháztörténet forrásainak „e különleges szentélyében” élhetett és alkotott. Előtte tisztelegnek írásaikkal a tanulmányok szerzői: Csukovits Enikő, Szovák Kornél, Alexander Koller, Elisabeth Zingerle, Tusor Péter, Silvano Giordano, Baán István, Véghseő Tamás, Gaetano Platania, Antal Beatrix, Marko Trogrlič, Andreas Gottsmann, Rupert Klieber, Matteo Sanfilippo, Christine Maria Grafinger, Tomislav Mrkonjić.

Gresch, Eberhard: A hugenották története, hite és hatása. Bp.: Kálvin, 2008. 242 p.

A hugenottáknak (francia reformátusok) hitük miatt el kellett menekülniük a katolikus Franciaországból. Közel kétszázezren menekültek el a 16. század közepétől a 18. század végéig, s jelentősen gazdagították a befogadó országok szellemi és gazdasági életét. Az ő történetüket, kultúrájukat dolgozza fel Eberhard Gresch.

Hajnal István: Írásoktatás a középkori egyetemeken. Bev. tanulmány: Z. Karvalics László. Bp.: Gondolat, 2008. 280, [16] p. (Az információ-történelem klasszikusai)

Az írásfejlődés lényegi azonossága a különböző országokban nem magyarázható mással, mint azzal a ténnyel, hogy a XII–XIII. században az oklevél-fogalmazást és az írást a nagy európai oktatási központokban, az éppen kialakulóban lévő egyetemeken tanították. Az oklevelek fogalmazóinak nagy része Európa távoli helyeiről érkezett oda, hogy egyetemi képzésben részesüljön. Amikor visszatértek a szülőföldjükre, ők maguk is tanítani kezdek. Az így létrejövő regionális iskolákban folytatott írásoktatás egy bizonyos idő elteltével azt eredményezte, hogy kialakult az az egyedi írásforma, amelyet szerte Európában használtak. Ahelyett tehát, hogy az írás egyik régióról a másikra való lassú terjedéséről, a kancelláriákon belüli írásoktatásról és az írásformák kancelláriák közötti átvételéről beszéljünk, Hajnal István arra a következtetésre jutott, hogy az egyetemi oktatásnak központi, sőt vezető szerepe volt a folyamatban. A kiváló történetésnek a következő tanulmányai olvashatók a kötetben: Az oklevélírás elterjedése, A gótikus folyóírás elterjedése, Elemi szintű oktatás a középkori egyetemeken, Az egyetemi írásoktatás módszerei, Oklevél-fogalmazás-órák az egyetemen, Az iskolai oktatás hatása az európai okleveles gyakorlat egyformaságára, A középkori egyetemeken folyó írásoktatásról; „Mesterírnokok”, scribes.

Heltai János: Műfajok és művek a XVII. század magyarországi könyvkiadásában, 1601–1655. Bp.: OSZK: Universitas, 2008. 376 p. (Res libraria, 2.)

Heltai János bemutatja XVII. századi könyvkiadásunknak egy jelentős szakaszát, s áttekinti a könyvkiadás összetételét alakító igényeket, a körülményeket, az intézményi feltételeket, a kialakult kiadványi-műfaji csoportokat, s a bennük megtalálható konkrét műveket. A század elejétől féloldalas szellemi életünk alakulása. Elakadnak bizonyos tudományos, irodalmi, a szekularizáció irányába mutató szellemi folyamatok, amelyek a korábbi évszázadban még biztató kezdeteket mutattak. Műveltségünk aktuális tartalmi elemei kezdenek elszakadni Európától, kezd provinciálissá, hiányossá válni. A virulens egyházi-vallási irodalom viszont széles néprétegek számára igen intenzíven közvetítette az európai műveltség több fontos formális elemét, a magas szintű nyelvi kifejezési készséget, a szisztematikus gondolkodás igényét, az egész Európában érvényes etikai szabályokat, magatartási mintákat, mentalitást, lelkiséget. Helta úgy véli, hogy igen nagy részben ezeknek köszönhető, hogy mégsem szakadtunk ki végzetesen Európa szellemi vérkeringéséből.

A homoródkarácsonyfalvi unitárius templom. Bp.: Homoródkarácsonyfalváért Alapítvány, 2008. 32 p.

Homoródkarácsonyfalva Erdélyben, Hargita megyében fekszik. A település legszebb, legértékesebb műemléke az unitárius templom, amelyben több falkép, köztük Szent László freskó, tornyában pedig rovásírásos emlék található.

Huszár Pál: Kálvin János élete, teológusi, reformátori és egyházszerzői munkássága, 1509–1564. Bp.: Kálvin, 2009. 222 p.

Jean Calvin francia reformátor, a reformáció genfi irányzatának vezetője életének, tevékeniségének, teológiájának egy újabb feldolgozása a kötet. Fejezetei: Gyermekkor és indíttatás, A tanulás kemény éve, Menekülés Párizsból, Kálvin és Genf, Kálvin és Luther, Kálvin első próbálkozása a teológia tudományában, Kálvin és a Szentháromságról szóló tanítás, Kálvin és a Szentháromság-tagadó Szervét Mihály pere, Kálvin és a predesztináció, Kálvin legfőbb teológiai műve, az *Institutio*, Kálvin lelki-szellemi hatása a 17. századi magyar politika két legnagyobb alakjára Bocskai Istvánra és Bethlen Gáborra, Kálvin János a magyar nyelvű szépirodalomban, Kálvin János, a magánember.

Intézményi- és magángyűjtemények, 1541–1750. Könyvjegyzékek bibliográfiája. Összeáll. és szerk.: Monok István, Zvara Edina. Bp.: OSZK, 2008. XXIII, 136 p. (Könyvtártörténeti füzetek, XII.)

Az 1989-ben, Szegeden elkezdett szervezett olvasmánytörténeti forrásfeltárás eredményeit közreadó sorozat tizenkettedik kötetében – a korábbi szokásoknak megfelelően – intézményi- és magángyűjtemények jegyzékeinek adatai találhatóak. A tulajdonosok között található többek között a szebeni városi gyógyszertár, Zsámboky János, a garamszentbenedeki bencés rendház, a brassói evangélikus gimnázium, Batthyány Ádám, az Ostrosith-család, Debreceni Gele János lelkész, Nádasi János író, a római Collegium Germanicum Hungaricum, Johann Werner kismartoni plébános, Nádasdy Ferenc, Pápai Páriz Ferenc, Martin Schmeizel, Esterházy József.

Katolikus intézményi könyvtárak Magyarországon. Ferences könyvtárak, 1681–1750. Sajtó alá rend.: Zvara Edina. Szerk.: Monok István. Bp.: OSZK, 2008. XXVI, 383 p. (Adattár XVI–XVIII. századi szellemi mozgalmaink történetéhez, 19/3.)

Az Adattár-sorozat jelen kötete a *Katolikus intézményi könyvtárak* első kötetét egészíti ki és folytatja. A könyvben ferences könyvjegyzékek átiratai találhatóak (Beszterce, Buda, Csíksomlyó, Eperjes, Kolozsvár, Mikháza, Nagybánya, Németújvár Sümeg, Szokolca, Torda rendházainak könyves összeírásai), melyeket 1681–1750 között írtak össze. A ferences könyvjegyzékek időrendben szerepelnek, nem pedig az akkori provinciákba osztva. Ennek az az oka, hogy valószínűleg nem teljes a lista, hiszen további listák kerülhetnek elő a korból.

A kötet appendixébe került több katolikus plébánia könyvjegyzéke az Egri, a Nagyvárad, a Váci és a Veszprémi püspökség területéről, valamint a tövisi pálos rendház és a leleszi premontrei prépostság könyveinek összeírása.

Lénárd Ödön–Tímár Ágnes–Soós Viktor Attila: Istennel, vagy Isten nélkül. A katolikus iskolák államosítása Magyarországon a II. világháború után. Bp.: Kairosz, 2008. 239 p.

A kötet anyagát képző dokumentumok nagy része Lénárd Ödön kutatásán alapszik, aki a saját és a katolikus egyház sorsát követi nyomon az 1945 és 1948 közötti években.

Magyar művelődéstörténeti lexikon. Középkor és kora újkor. IX. köt. Műhely–paleográfia. Főszerk.: Kőszeghy Péter. Szerk.: Tamás Zsuzsanna. Bp.: Balassi, 2008. 495 p.

A sorozat nyolcadik kötetében többek között a következő szócikkek szerepelnek: Müncheneri Kódex, művészeti pártolás, Nadányi János, Nádasdy II. Ferenc, Nádasdy III. Ferenc, nagybiccsei Thurzó-kastély, nagycsütörtök, a nagyenyedi református kollégium könyvtára, Nagyenyed nyomdászata és könyvkiadása, nagyszombati jezsuita egyetem, naptári ünnepek, nemzeti monostor, nyitrai püspökség, obszervánsok, oklevéldíszítés, Oláh Miklós, ortodox egyházművészet.

Mészáros István: Árnyak és fények. Kiegészítések a Mindszenty-életrajzhoz. Bp.: Eötvös József Könyvkiadó, 2008. 366 p.

Mészáros István Mindszenty József bíboros, prímás, esztergomi érsek (1945–1973) életének néhány eseményére világít rá új dokumentumok közlésével, kiegészítve a XX. századi egyháztörténetet is.

Mikó Árpád: Mátyás corvinái a nemzet könyvtárában. Fotó: Hapák József. A képaláírásokat és a magyarító szövegeket írta: Zsupán Edina. Bp.: Kossuth: OSZK, 2008. 153, [7] p.

Nemzeti könyvtárunk, az Országos Széchényi Könyvtár őrzi a legtöbb corvinát. Ezt a harmincöt kötetet mutatja be Mikó Árpád történész és Hapák József fotóművész „páratlanul szép színes” fotóival. Mátyás király könyvtára, a Bibliotheca Corviniana a reneszánsz kori Európában a vatikáni könyvtár után a második leggazdagabb könyvgyűjtemény volt. A bibliotéka ma már az UNESCO Világméglekzet listáján is szerepel.

A MOKKA-R Egyesület 2007. december 17-i felolvasóülésének anyaga. Szerk.: Monok István, Nyerges Judit. Bp.: Argumentum: OSZK, 2008. 159 p. (A Magyar Könyvszemle és a MOKKA-R Egyesület füzetei, 1.)

A Füzet sorozat elsődlegesen a MOKKA-R tagozati ülésein elhangzó előadásokat közli, jelen kötetben a következőket: *Viskolcz Noémi*: Matthaenus Cosmerovius, a magyarok nyomdásza a 17. századi Bécsben; *Oláh Róbert*: Püspöki Süllye János könyvei; *V. Ecsedy Judit*: Nyomdász- és kiadói jelvények Magyarországon a 18. században; *Simon Melinda*: A magvető alakja a kiadói és nyomdászjelvényekben; *Varsányi Krisztina*: „Meßrelatió”-k, vagyis „vásári füzetek” – Az első periodikusan megjelenő nyomtatott hírhordozók.

Molnár Antal: A bátai apátság és népei a török középkorban. 2. kiad. Bp.: METEM, 2008. 169 p. (METEM-könyvek, 56.)

A kötet a hódolt Magyarország katolikus egyházi intézményeit és azok működését bemutató sorozat ötödik darabja. Molnár Antal ezúttal egy területileg és tematikailag is újszerű kérdést vizsgál: egy Tolna megyei apátság, pontosabban az apáti cím birtokosai és alattvalóik történetét a 17. században. A szerző a kanonoki réteg cím- és birtokszerző törekvéseinek kereteiben helyezi el a bátai apátság történetét. A pozsonyi káptalan levéltárában és más intézményekben feltárt dokumentumokra építve mutatja be a bátai apátok birtokmegőrző törekvéseit, a jobbágyaikkal való kapcsolattartás technikáit, az adóztatás eredményeit és nehézségeit. Az apátság szerencsésen fennmaradt gazdag levéltára nemcsak a törökkori Tolna, hanem általában a magyar egyházi intézményrendszer hódoltsági jelenlétének is fontos dokumentuma.

A bátai apátság levéltára a magyar irodalomtörténet szempontjából is kiemelkedik a hódoltsági egyházi javadalmak közül. Bátához kapcsolódik az egyetlen, kifejezetten a hódoltsági hívekhez intézett katolikus vallási munka, Vörösmarti Mihály *Intő s tanító levél* (Pozsony, 1639) című könyve. A református prédikátorból lett apát kötelességének érezte a bátaiak térítését is.

Molnár Antal: Elfelejtett végvidék. Tanulmányok a hódoltsági katolikus művelődés történetéből. Bp.: Balassi, 2008. 280 p. (Régi magyar könyvtár. Tanulmányok, 9.)

A magyarországi (magyar és déli szláv) művelődés katolikus örökségének feltárását és kultúrtörténeti elhelyezését nem a vallási apológia vagy pedig a történelmi hagyományt mindig újraírni akaró erőlködés motiválja, hanem az a nemzetközi tudományosságot évtizedek óta átható meggyőződés, hogy a modernizáció szempontjából nem érdemes és nem is lehet felekezeti szempontú rangsorokat felállítani. Ezt a megállapítást az oktatási és irodalmi programok, az európai szellemi áramlatok befogadása, a patriotizmus és a nemzettudat, vagy éppen az országegység tudatának őrzése viszonylatában is érvényesnek gondolja Molnár Antal. A kötet tanulmányai ehhez a meggyőződéshez szeretnének a történettudomány eszközeivel hiteles bizonyítékokkal szolgálni: 1. témakör: Egyházi intézmények és társadalom (A Pápaság és Magyarország a török uralom idején, A katolikus egyházi intézményrendszer a hódolt Magyarországon, A ferencesek Boszniában a középkorban és a török uralom első időszakában, A szerb ortodox egyház és az uniós kísérletek a 17. században, Magyar ferencesek a hódoltságban, A jezsuita „Missio Turcica”); 2. témakör: Egyházi és művelődési kapcsolatok (A horvát és magyar katolikus Biblia-fordítás és a római inkvizíció, Végvár és katolizálás, Kalocsai kövek Pakson, A hódoltság francia szemmel); 3. témakör: Szentek és bűnösök – legendák és motívumok nyomában: Szent István és Raguza, A szarajevói kádi ítélete 1613-ban, Ünneprontók 1629-ben, La Schiavona.

Nagy Márta: A bizánci ikontól a nyugati barokkig. Tanulmányok a magyarországi görög diaszpóra egyházművészetéről = Apo tis vyzantines eikones os to dytiko mparok. Meletes gia tin ekklesiastiki téchni tis ellinikis diasporas. Debrecen: Kossuth Egyetemi Kiadó, 2008. 191 p.

A tanulmányok különféle módszertani megközelítésben mutatják be magyarországi görögök egyházművészetét: Görögök a Jászkunságban; Jászsági görög kereskedők szentföldi zárandoklata és zárandokikonja a 18. századból; Jászkunsági görög sírkőformák; Jankovics Miklós fagaragó-

mester egri műhelye; Asszimilációs utak a magyarországi görög diaszpóra egyházművészetében; A magyarországi görög diaszpóra ikonfestészete a Sinák korában; Ortodox templomépítészet a 18. századi Magyarországon; Szent Heléna pálmaággal a metabizánci ikonfestészetben; Krisztus, a nagy főpap ikonográfiai típus magyarországi megjelenéséről; Szent Naum ikonográfiaja a ráckevei festőcsoport ikonjain.

A Nagyvárad Római Katolikus Egyházmegyei Könyvtár régi állománya = Altbücherbestand der Bibliothek der Diözese in Grosswardein. 2. köt. XVII. századi nyomtatványok. Katalógus. Összeáll.: Emödi András. Szerk.: Monok István. Bp.: Akadémiai Kiadó: OSZK; Nagyvárad: Egyházmegyei Könyvtár, 2008. XXIV, 447 p. (A Kárpát-medence magyar könyvtárainak régi könyvei, 2.)

Mostani elnevezésével és állományával a könyvtár több, az egyházmegye területén létező könyvgyűjtemény teljes és esetenként csak részleges összevonásával jött létre 1998-ban, gyűjtőkönyvtárként. Állományának legnagyobb részét az államosítási hullámokat megszenvedő püspöki és szemináriumi könyvgyűjtemények, illetve a nagyobb részt érintetlen káptalani állomány alkotják. 2000 és 2002 között került sor az egyházmegye területén lévő plébániai könyvtárak módszeres átnézésére. Az összeállítással Emödi András az Egyházmegyei Könyvtár összetételének jelen állapotát kívánja rögzíteni.

A kötet a Nagyvárad Római Katolikus Egyházmegyei Könyvtárban őrzött régi könyvállomány katalógusszerű bemutatására vállalkozik. Az első kötet (2005-ben jelent meg) az ősnymtatványokat, a 16. században nyomtatott külföldi nyomdatermékeket és az RMK körébe tartozó műveket, a második pedig a 17. századi nyomtatványokat sorolja fel.

Szelestei N. László: Rekatolizáció és barokk áhítat. Bp.: METEM, 2008. 193 p. (METEM-könyvek, 64.)

Szelestei Nagy László a Magyarországon is megszorodó egyház- és lelkiségtörténeti kutatásokhoz kapcsolódóan állította össze tanulmánykötetét, melyek egy része a magyar nyelvű liturgikus és liturgián kívüli áhítati szövegek folyamatát ragadja meg. Az írások egy másik részében a reformáció utáni vallási villongásokról, a katolikus megújulásról, a korszakban keletkezett, nagyrészt eddig kevésbé figyelembe vett forrásokról van szó. A tanulmányok címei: Szent Bernát – és régebbi irodalmunk, Magyar nyelvű bűnvallóimák, „A Szűz Máriának siralmáru”, A magyarországi Jézus Szíve-tisztelet kezdeteiről, A prédikáció – irodalmi és lelki olvasmány, Katolikus népdalok a 17. század végén, „János pohár” – Hitvita vagy asztali beszélgetés? Hitviták a rózsashegyi evangélikus gimnáziumban az 1640-es években, Nagyfalvi Gergely naplója, Magyarországi diákok a bécsi jezsuita gimnáziumban 1578-ban, Kőszeg rekatolizálása.

Szent Márton kultuszának közép-európai emlékei. Szombathelyi Képtár, 2008. november 6 – 2009. február 22. A kiállítást rend., a katalógust szerk. és a fejezetek bev. szövegét írta Zsámbéky Monika. Szombathely: Szombathelyi Képtár, 2008. 144 p. (A Szombathelyi Képtár katalógusai)

A kiállításon megtekinthető tárgyakon keresztül bepillantást nyerünk Szent Márton életébe és tiszteletébe. A katalógusban lévő tárgyi emlékek fotóin kívül a tárgyak megnevezése, pontos és szakszerű leírása olvasható: késő-római pénzék és oszlopfőfestmények, könyvek (pl. A Magyar Anjou Legendárium Szent Márton életét ábrázoló lapja, Szent Márton legendája a Legenda Aureából, a zágrábi kolostorból, Szent Márton életrajza az Érdy-kódexben), pecsétek (Cudar László pannonthalmi apát (1365–1372) pecsétje Szent Márton ábrázolásával), ereklyetartók, ablaktervek, festmények, oltárok, metszetek.

Szuromi Szabolcs Anzelm: Törekvés a régi egyházi kánonok összegyűjtésére, mint a középkori egyetemes kánonjog-gyűjtemények sajátossága, 8–12. század. Bp.: Szent István Társulat, 2009. 204 p. (Bibliotheca Institutii Postgradualis Iuris Canonici Universitatis Catholicae de Petro Pázmány nominatae. III., Studia, 11.)

A VIII–XII. századi kánonjogi kollekciók és szöveggyűjtemények az összehasonlító szövegkritikai elemzése, valamint a részletes kodikológiai és paleográfiai vizsgálata alátámasztja, hogy az egyes kánonjogi művek összeállításában ebben a korban alapvetően nem új joggyűjteményt szándékoztak megalkotni, hanem az egyház jogszabályait és egyházfegyelmi koncepcióját törekedtek a lehető legteljesebb formában összefoglalni. A kötet fejezetei: 1) Az 1140 előtti középkori jogforrások kiadásai és használatuk, valamint a *Decretum Gratiani*; 2) *Collectio Dionysio-Hadriana* szövegének a jelentősége; 3) A *Decretales Pseudo-Isidorianae* jogértelmezése és hatása; 4) A *Decretum Burchardi Wormatiensis* és a klerikusok kötelezései; 5) Luccai Anzelm és a kánonjog székesegyházi oktatása; 6) A *Collectio Canonum Anselmi Lucensis* recenzióinak kialakulása; 7) A BAV. Reg. Lat. 325 mint Luccai Anzelm gyűjteményének szöveggyűjtése; 8). Chartres-i Ivo kánonjogi kézikönyve; 9) A National Library of Scotland, Edinburgh, Ms 18. 8. 6-os kézirat, 10) Az Angers-i Bibliothèque Municipale 369-e számú kézirat; 11) A párizsi Bibliothèque Nationale Lat. 3858, Lat. 4282 és Lat. 13656.

Wix Györgyné: Régi magyarországi szerzők. 1. köt. A kezdetektől 1700-ig. Szerk. és befejezte: P. Vásárhelyi Judit. Munkatársai: Kis Elemérné, Kovács Zsuzsanna. Bp.: OSZK, 2008. 1036 p.

A Régi Magyarországi Szerzők első változata 1989-ben jelent meg Szabó Géza adatgyűjtésének felhasználásával Pintér Gábor szerkesztésében, elsődlegesen az Országos Széchényi Könyvtár Régi Magyarországi Nyomtatványok Szerkesztőségében folyó bibliográfiai gyűjtőmunka segédeszközeként, kézirat gyanánt. Megjelenése után azonnal kiderült, hogy az egyes szerzőkre vonatkozó adatsor sok vonatkozásban kiegészítésre szorul. Olyan igények is megfogalmazódtak, hogy ki kell egészíteni az adatsort pl. a névváltozatokkal, utalókkal, a források megjelölésével. Ezt a munkát már Borsos Gedeon irányításával Wix Györgyné kezdte el, az L betűig jutott el. A munkát P. Vásárhelyi Judit folytatta és fejezte be.

Jelen kötet azoknak a magyarországi szerzőknek az életrajzi adatait tartalmazza betűrendben, akik a kezdetektől 1700-ig éltek, illetve akik a XVIII. században haltak meg, de 1701 előtt már ismeretes legalább egy nyomtatott munkájuk. Összesen 6484 személy adatát közlik 8076 rájuk vonatkozó utalóval.

EGYHÁZTÖRTÉNETI KÖNYVEK 2009

Andrić, Stanko: Kapisztrán Szent János csodái. Szerk.: Sággy Marianne. Bp.: METEM: Historia Ecclesiastica Hungarica Alapítvány, 2009. 323 p.

A nándorfehérvári csata ferences hőse, Kapisztrán Szent János végső nyughelyéül a szerémségi Újlakot választotta, hogy holtában is védelmezze a kereszténység határait. Az itáliai ferenceszt szentként tisztelték rendtársai és a magyar nép is. Sírhelye körül megsokasodtak a csodák: rövid időn belül Újlak a Magyar Királyság legforgalmasabb zarándokközpontja lett. A csodás eseményeket a helyi obszerváns ferencesek Újlak lakóival együttműködve vaskos jegyzőkönyvekben örökítették meg. Ezek a csodagyűjtemények a középkori magyar vallás- és társadalomtörténet, valamint a mentalitástörténet egyedülálló dokumentumai. Stanko Andrić a kódexek vizsgálata alapján mutatja be a „csoda mezejét”. Filológiai munkája eredményeként felvázolja, hogy mind a városi jegyzők, mind a barátok folyamatosan jelen voltak a sírnál, s mind egyikük a saját retorikája szerint jegyezte le a történeteket. Ezen beszámolók alapján képet kapunk arról, hogy a kortársak mit tartottak csodás eseménynek, s ezt hogyan tudták megmagyarázni saját maguk és mások számára.

A Bencés Konföderáció. Szerk.: Somorjai Ádám. Pannonhalma: Bencés Főapátság, 2009. 352 p. (Bencés rendtörténet, 1.)

A sorozat első részében három dolgozat mutatja be a bencés kongregáció történetét, működését: *Fruventius Renner OSB: A Bencés Konföderáció alapításának története XIII. Leótól XII. Piusig; Laurentius Eschlböck OSB: Ius Proprium Confoederationis Benedictinae. A jelenlegi helyzet bemutatása; Somorjai Ádám OSB: XIII. Leó pápa és a római Szent Anzelm Prímásapátság alapítása.*

Egyházlátogatási jegyzőkönyvek a Pécsi Egyházmegyében, 1738–1742. A bev. tanulmányt írta és a forrásokat közread.: Gózsy Zoltán, Varga Szabolcs. Pécs: Pécsi Püspöki Hittudományi Főiskola Pécsi Egyháztörténeti Intézete, 2009. 334 p. (Seria historiae dioecesis Quinqueecclesiensis, 5.)

A kötetben a pécsi egyházmegye 1738–1742 között készült egyházlátogatási jegyzőkönyve kerül kiadásra. Ebből a forrásanyagból kapunk először képet Baranya és Tolna megyének a török kiűzése utáni állapotairól. Ez az első teljes vizitáció, amely alapján valós képet kapunk az egyházmegye akkori helyzetéről. Az összeírásokból elsődrendű adatokat kapunk többek között a templomok állapotáról, a plébános iskolai végzettségéről, nyelvtudásáról, könyveiről, a hívek vallási és etnikai megoszlásáról. Tehát az egyházlátogatási jegyzőkönyvek nem csak az egyháztörténet, de a történelem, a néprajz, a könyvtártörténet és a művelődéstörténet számára is kiváló forrásanyagul szolgálnak.

A ferences család közösségei Magyarországon. Szerk.: Galambosné Száraz Kriszta. Bp.: Magyarok Nagyasszonya Ferences Rendtartomány, 2009. 136 p. (Szent Ferenc útja, 1.)

Magyarország tizenhat ferences közössége mutatkozik be a könyvben. Az összeállítással tisztelegnek is, hiszen a Ferences Család ünnepe: 1209-ben, 800 éve erősítette meg szóban Ferenc reguláját III. Ince pápa.

Gánicz Tamás–Legeza László–Terdik Szilveszter: Nemzeti szentélyünk, Máriapócs. Bp.: Mikes, 2009. 128 p.

A görög katolikus hívek számára Máriapócs a legfontosabb kegyhely. Templomát 2005-ben a Magyar Katolikus Püspöki Konferencia Nemzeti Szentéllyé nyilvánította a kegykép tiszteletének országos kisugárzására, a kegyhely országos és nemzetközi ismertségére és az azt látogató görög és latin szertartású hívek nagy számára való tekintettel.

Imre Mihály: „Úton járásnak megírása.” Kulturális emlékezet, retorikai-poétikai elvek érvényesülése Szenci Molnár Albert műveiben. Bp.: Balassi, 2009. 352 p. (Humanizmus és reformáció, 31.)

A késő reneszánsz, a reformáció korának retorikai-poétikai rendszerei oly kiterjedt tudományelméleti szerepet játszottak, hogy vizsgálatuk Szenci Molnár Albert életművében jelentős fölismerésekre és eredményekre vezethet. A reformáció nyelvszemlélete kettős meghatározottságú: az anyanyelvnek alkalmasnak kell lennie a Szentírás anyanyelvre fordítására és ennek összes konfesszionális-kulturális-liturgikus funkciójára, s alkalmasnak kell lennie annak a retorikai-poétikai kultúrának a hordozására, amelyet az antikvitásban teremtett meg a görög-latin műveltség és újított meg a reneszánsz. E kettős meghatározottság alapvetően áthatotta Molnár műveit is.

„Látjátok feleim...” Magyar nyelvemlékek a kezdetektől a 16. század elejéig. Az Országos Széchényi Könyvtár kiállítása, 2009. október 29–2010. február 28. A kiállítás forgatókönyvét írta és a katalógust szerk.: Madas Edit. Bp.: OSZK, 2009. 400 p.

Nemzeti könyvtárunk régóta tervezte egy nagyszabású nyelvemlék-kiállítás megrendezését, melyre a Magyar Nyelv Évének nyilvánított Kazinczy-évforduló megfelelő alkalom volt. A kiállítás az első 500 év emlékeit mutatja be a kezdetektől az 1530-as évekig. A katalógus a kiállított tár-

gyak leírásai és fotói mellett a következő tanulmányokat tartalmazza: *Hoffmann István*: A magyar nyelv szórványemlékei, *Korompay Klára*: A középkori magyar nyelv évszázadai, *Haader Lea*: Arcképtörödékek ómagyar scriptorokról, *Vizkelety András*: Irodalmak útban a pergamen felé, *Tóth Péter*: A Königsbergi Törödék és Szalagjai újabb vizsgálata, *László Sándor*: A Nyulak szigeti domonkos apácák olvasmányainak korszerűsége, *Horváth Iván*: Szent László-ének: *Salve benigne rex Ladislave* – Idvezlégység kegyelmes Szent László király, *Bognár Péter–Horváth Iván*: Szabács viadala; *Wehli Tünde*: Az Érsekújvári Kódex illusztrációi: Könyvfestés a margitszigeti dominikának kolostorában 1530 körül, *Rozsondai Marianne*: Eredeti kötésben fennmaradt nyelvemlékeink, *Kertész Balázs*: Magyar nyelvemlékek az Országos Széchényi Könyvtárban.

Magistrae discipuli. Tanulmányok Madas Edit tiszteletére. Szerk.: Nemerkenyi Előd. Bp.: Argumentum, 2009. 360 p. (A Magyar Könyvszemle és a MOKKA-R Egyesület füzetei, 2.)

A sorozat második kötetében egy-egy tanulmánnyal Madas Editet köszöntik tanítványai: A tartalomról: *Bogár Judit*: Adalékok az evangélikus iskolai színjátszás történetéhez. Lakodalmi játékok programja Nagypalugyáról 1735-ből; *Cseh Zoltán*: Magán- és közélet Istvánffy Miklós sirverseiben; *Deák Viktória Hedvig*: Szent Bonaventúra a koldulórendek védelmében: Guilielmus de Sancto Amore és Bonaventura vitája 1255-ben; *Ekler Péter*: Georgii Trapezuntii de partibus orationis ex Prisciano compendium: Megjegyzések a szövegközléshez; *Gecser Ottó*: Latin nyelvű prédikációk Árpád-házi Szent Erzsébetről a középkori Európában; *Karáth Tamás*: A kontempláció színpadán: Az Autuni Passiójáték 15. századi kéziratában fennmaradt névtelen traktátus gyökereinek vizsgálata; *Kertész Balázs*: Kézai Simon krónikájának ismeretére utaló nyomok Laskai Osvát sermóiban; *Maczák Ibolya*: Kompozíció és kompiláció: Illyés András prédikációskötetei és beszédei; *Németh Csaba*: Hugo de Sancto Victore: De meditatione; *Radó Cecília*: Prédikátorok Sienai Szent Bernardin nyomában; *Szuromi Szabolcs Anzelm*: Megjegyzések Chartres-i Szent Ivo kánongyűjteményének néhány 12. századi szövegtanújához.

Magyar művelődéstörténeti lexikon. Középkor és kora újkor. Pálffy-rénes forint. Főszerk.: Kőszeghy Péter. Szerk.: Tamás Zsuzsanna. Bp.: Balassi, 2009. 495 p.

A sorozat kilencedik kötetében többek között a következő szócikkek szerepelnek: Pálffy Pál, pálosok, pannonhalmi bencés apátság, Pápai Páriz Ferenc, papi öltözet, papnevelés, Pázmány Péter, pecsét, pécsi egyetem, pécsi püspökség, peregrináció, piaristák, plébániatemplom, Pózsony, prédikáció, protestáns liturgia, Ráday-könyvtárak, Ráskay Lea, reformáció, reformáció és anyanyelvű irodalom, a reformáció művészete, Regnum Marianum, regula, rekatolizáció.

Molnár Antal: Lehetetlen küldetés? Jezsuiták Erdélyben és Felső-Magyarországon a 16–17. században. Bp.: L'Harmattan: ELTE TDI: Nyitott Kv., 2009. 286 p. (TDI könyvek, 8.)

Vajon van-e esélye a jezsuita rendnek a 16. század végi és a 17. század eleji Erdélyben, Európa felekezeti legtekintélyesebb országában a szilárd megtelepedésre? – teszi fel a kérdést Molnár Antal, aki a legújabb könyvében olvasható tanulmányokban számos kérdés vonatkozásában pontosítja és árnyalja a jezsuiták erdélyi és tágabban magyarországi működését: A jezsuita rend a 16. századi Magyarországon, Egyetem volt-e a kolozsvári „Báthory-egyetem”? Pázmány Péter katolizálásnak kérdéséhez, Magyar nyelvű prédikáció a Collegio Romanóban 1608-ban, Egy aposztata jezsuita az inkvizíció börtönében, Dobokay Sándor SJ önéletrajzi feljegyzései, A homonnai jezsuita kollégium, Jezsuita misszió Karánsebesen, A katolikus Enyedi-cáfolat hátteréhez, Az udvarhelyi „Missio Siculica” kezdetei az 1650-es években, Bzensky Rudolf jezsuita történetíró és az erdélyi örömeinek, Jezsuita tartományfőnöki vizitáció Erdélyben.